

آتشگیر در خواب روزنی بر شهر و معماری در این دیار، این روزگار دگرگونی‌های جامعه؛ تحول در اندیشه؛ بازده در کردار

تاریخ شهر؛ سیمای شهر؛ شهرسازی
یک قرن تجربه در ایران

علی گیافر

و در گفتگو با

داریوش آشوری . داریوش شایگان . سید حسین نصر
سید محمد بهشتی . شهرام پازوکی . بیژن شافعی . اسکندر مختاری طالقانی
گیتی اعتماد . سید محسن حبیبی . بهرام فریور صدری

بہ نام
حق و حقیقت

آتشگهی در خواب آتشها

روزی بر شهر و معماری در این دیار، این روزگار

دگرگونیهای جامعه؛ تحول در اندیشه؛ بازده در کردار

تاریخ شهر، سیمای شهر، شهرسازی

یک قرن تجربه در ایران

علی کیافر

و در گفتگو با

داریوش آشوری، گیتی اعتماد، سیدمحمد بهشتی، شهرام پازوکی،

سیدمحسن حبیبی، بیژن شافعی، داریوش شایگان،

بهرام فریورصدری، اسکندر مختاری طالقانی، سیدحسین نصر

کیافر، علی، ۱۳۳۱ -
آتشگهی در خواب آتش‌ها: روزنی بر شهر و معماری در این دیار، این روزگار.../ علی کیافر.
مشهد: کتابکده کسری، ۱۳۹۷.
۳۶۶ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۰۹-۹۴-۵
فهرست نویسی: فیبا
موضوع: معماری -- ایران -- تاریخ -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
Architecture -- Iran -- History -- Addresses, essays, lectures
موضوع: معماری جدید -- ایران -- تاریخ -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
Architecture -- Modern -- Iran -- History -- Addresses, essays, lectures
موضوع: تجدد -- ایران -- تاریخ -- مقاله‌ها و خطابه‌ها
Modernity -- Iran -- History -- Addresses, essays, lectures
رده بندی کنگره: NA۱۴۸۰/ک۹۱۲ ۱۳۹۷
رده بندی دیویی: ۷۲۰/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۴۸۹۹۷۶۷

کتابکده تخصصی هنر، معماری و شهرسازی کسری

آتشگهی در خواب آتش‌ها

روزنی بر شهر و معماری در این دیار، این روزگار

علی کیافر

صفحه آرایی: اکرم مداح

چاپ اول: بهار ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۵۰۹-۹۴-۵

انتشارات: کتابکده کسری

نشانی: مشهد فلسطین ۱۴ پلاک ۱۰ تلفن: ۰۵۱ ۳۷۶۷۰۰۱۹

وبسایت و فروشگاه اینترنتی: www.kasrapublishing.ir

کلیه حقوق چاپ و نشر این کتاب برای انتشارات کتابکده کسری محفوظ است. هرگونه تصویربرداری و تکثیر اعم از نسخه کاغذی و دیجیتال و... از تمام یا بخشی از کتاب ممنوع و موجب پیگرد قانونی است.

مرکز پخش: کتابکده کسری

تلفن: ۰۵۱ ۳۷ ۶۷ ۲۶۸۶ همراه: ۰۵۱ ۴۲۱۹ ۵۱۲ ۰۹۱۵

نام این کتاب تأثیر پذیرفته است از شعر "آرش کمانگیر" سیاوش کسرایی، آنجا که می‌گوید:

آری، آری زندگی زیباست

زندگی آتشگهی دیرنده پابرجاست

گر بیفروزش، رقص شعله‌اش در هر کران پیدااست

ورنه خاموش است، و خاموشی گناه ماست

شهر، فضای شهر و بناهای درون آن در بلندای تاریخ این دیار سرگذشتی پربار، با هویت، و سرشار از خاطره‌ها و یادهای بس ارزشمند داشته‌اند. فرازهای شهرسازی ایران، معماری ایران در قرن‌ها از پس قرن‌ها، حتی در مواجهه با هجوم‌های پر شمار نیروهای تخریب‌گر خودی و بیگانه، و شکست‌های چندین و چندبار، بسیارند و بس پر نقش و پر حضور، پر نگار، پر معنا و پر مفهوم. آتشگهی پر شعله، دیرنده پابرجا.

آتش این آتشگه تا همین نزدیکی‌ها برقرار و گهگاه شعله‌بارتر از آتش‌های دیرزمان بوده است. روزگار چندی است، اما، که شعله هنر زیبای معماری و ساخت شهرها کم‌سو و آتش فروزان فضاهای پاسخگو به نیازهای انسانی در این سرزمین به سردی گراییده است. آتشی نو و گرمابخش در آتشگه ما دیگر چندان افروزش ندارد. این کم فروغی تبلور فضای فرهنگی ماست و ریشه در مدنیت کنونی ایران و شکل ویژه مدرنیت آن دارد.

اگر این شعله دوباره سر نکشد، یا به خاموشی ره بکشد، گناه از ماست.

"من تقدیرم و تقدیر هم از ذات من است"

مولانا جلال‌الدین بلخی

علی کیافر

زاده ۱۳۳۱ در تهران، دارای درجه کارشناسی ارشد معماری از دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه ملی (شهید بهشتی) و دکترای برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای از دانشگاه کالیفرنیا جنوبی آمریکا است. او بیش از چهار دهه فعالیت حرفه‌ای، دانشگاهی و پژوهشی داشته که نزدیک به سه دهه آن مقام‌های ارشد و مسئولیت‌های اجرایی در آموزش و پرورش کالیفرنیا در آمریکا را شامل شده است. کیافر همچنین از سال ۱۹۸۰ (۱۳۵۸) به تدریس دانشگاهی در زمینه‌های طراحی شهری، باز زنده‌سازی محله‌های شهری، شناخت شهرهای خاورمیانه در دانشگاه کالیفرنیا جنوبی، و در دو دهه اخیر به تدریس طرح‌های جامع آموزشی و برنامه‌ریزی، طراحی و ساخت فضاهای آموزشی در دانشگاه کالیفرنیا - ریورساید پرداخته است.

او موفق به دریافت جوایز و تقدیرنامه‌های گوناگون، منجمله جایزه "توسعه و دگرگونی برجسته یک محله اجتماعی" از انجمن معماران آمریکا و جایزه "آموزش ممتاز" از دانشگاه کالیفرنیا شده است. علاوه بر آن علی کیافر جزء افراد بسیار اندکی در سطح بین‌المللی است که موفق به دریافت نشانه "برنامه‌ریز شناخته‌شده فضاهای آموزشی" گردیده است.

در طول چند دهه اقامت در جامعه آمریکا علی کیافر عضو فعال چندین نهاد و انجمن حرفه‌ای و فرهنگی بوده است. افزون بر مقوله‌های معماری، شهرسازی و آموزش و پرورش در آمریکا، او سالیان بسیار در شناخت و شناسایی فرهنگ و هنر ایران زمین در زمینه‌های ادبیات، شعر، سینما و بویژه معماری و شهرسازی گذشته و امروز ایران کوشا بوده که حاصل این تلاش‌ها پژوهش‌ها، مقاله‌ها، ترجمه‌ها و سخنرانی‌های بیشمار در نقاط مختلف دنیا می‌باشد.

فهرست مطالب

۱۱	اشاره
۱۳	پیشگفتار
۱۵	روایت زایش این حکایت
۱۹	کندوکاوی در گنجینه‌ای با گنجایش خویش
۲۰	الف: معماری و معماران
۲۶	ب: شهر، شهرسازی و سیمای شهری
۲۸	شرح و بیان پاره‌ای از نوشته‌ها
۳۵	آئینه‌ای برای صداها
۳۹	درختان پر شاخ و برگ دشت آشنا
۳۹	آن باد که ما را خواهد برد
۴۱	چه شد آن باد که وزید از غرب
۴۸	و آنگاه سهمگین بادی وزید، بادی از قبله
۵۱	مدرنیت: پرسش‌ها و پرسش‌ها
۵۱	مدرنیت ما، شهر ما و بنای ما
۵۳	مدرنیته غربی، مدرنیت ایرانی

۵۳	سنت و سنتی؛ سنت تاریخی؛ سنت امروزی
۵۳	گذار از سنت به مدرنیته؛ از مدرنیته به سنت
۵۴	مدرنیته و هویت
۵۴	مدرنیته و جامعه، شهر و معماری
۵۴	کنش و واکنش اندیشه و عمل
۵۵	کالبد و سیمای شهر در دوران مدرنیته
۵۵	هویت شهری
۵۶	شهر بومی، شهر مدرن
۵۶	آینده چگونه و در چه حالی خواهد بود؟
۵۷	چگونه و چه گفتیم و شنیدیم؟
	روایت‌ها
۵۹	۱- مدرنیته و مدرن، سنتی و سنت، مدرنیته ایرانی
۶۳	گفتگو با داریوش آشوری
۸۹	گفتگو با داریوش شایگان
۱۰۵	گفتگو با سید حسین نصر
۱۲۱	۲- تفکر، هویت، مدنیت
۱۲۵	گفتگو با سید محمد بهشتی
۱۵۷	گفتگو با شهرام پازوکی
۱۷۹	۳- تاریخ، هویت، معماری تهران، شهر تهران
۱۸۳	گفتگو با بیژن شافعی
۲۲۱	گفتگو با اسکندر مختاری طالقانی
۲۴۱	۴- شهر، شهریت، شهرسازی در ایران
۲۴۵	گفتگو با گیتی اعتماد
۲۶۹	گفتگو با سید محسن حبیبی
۳۱۷	گفتگو با بهرام فریور صدری
۳۳۹	حکایت همچنان باقی است
۳۴۱	از دید و قلم دیگران

اشاره

این دوره، شیوه تولید و روابط اقتصادی از نظام عشیرتی - فئودالی خاص ایران به برقراری نظام استوار بر سرمایه‌داری که هم سمت‌وسوی کلی جامعه‌های مشابه و هم ویژگی‌های جامعه ایران را دارد تغییر می‌یابد؛ نظامی که پس از انقلاب مردمی راه و روش خاص خود را ادامه می‌دهد، و اندیشه و کردار خود را، با تمام تنوع و دسته‌بندی‌های کهن و تازه، در بر دارد. در این مسیر تفکر و عمل هم بر دگرگونی‌ها تأثیر انکارناپذیر می‌گذارند و هم از آنان تأثیرهای مشخص می‌گیرند. هویت فردی و قومی و سرزمینی چون منشوری چندوجهی مختصات خود را می‌یابد. ساخت بنا، محله‌ها و شهرها، تفکرات پشت سر آنان، شیوه برخورد حرفه‌مندان و سیاست‌گزاران و حتی خود مردمان و بهره‌گیری آنان از فضاها کالبدی ساخته‌شده در این درازای کمابیش یکصدساله بی‌شک از این مجموعه پرتلاطم کنش و واکنش به دور نبوده است و نمی‌توانسته که باشد. برای شناخت چگونگی رخداد و کمیت و کیفیت این فضاها باید ابتدا به درک مناسبی از ماهیت دگرگونی‌های بنیانی جامعه رسید و سپس از آن برای درک بناهای فردی و جمعی، ساختمان و محله و شهر و چگونگی و چرایی آنان تلاش نمود.

کتاب اول از این چهار کتاب - این کتاب - به کندوکاو در تبیین و شناخت ماهیت مدرنیته ایرانی و ویژگی‌های جامعه، تفکر، سنت و هویت می‌پردازد، سپس دیدگاه‌هایی از تاریخ شهر و معماری که به علت تمرکز قدرت‌های اقتصادی، سیاسی در

آنچه که در پیش رو دارید نخستین مجلد از یک مجموعه چهار جلدی است که به دگرگونی‌های شهر، شهرسازی، سیمای شهرها و معماری ایران در درازای زمانی نزدیک به یک قرن، در دورانی که بیشتر با گفتمان مدرنیته تعریف شده است، می‌پردازد. آغاز این دوران هم‌زمان با تحولات جامعه ایران و جنبش مشروطه‌خواهی است، هرچند که شکل‌گیری آن در قرن‌های پیش‌تر، مشخصاً در زمان پادشاهی صفویه، ریشه دارد. در این دوران دگرگونی‌ها و پیش و پس رفتن‌های چشمگیر در گستره‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ناگزیر در حیطه‌های ادب و فرهنگ و هنر - معماری و شهرسازی از زیرمجموعه‌های آنان هستند - روی می‌دهد. دو جنبش آزادی‌خواهی در یک سوم ابتدا و یک سوم انتهای این دوران اتفاق می‌افتند. نخستین آن، جنبش مردم‌محوری است که با تمنای ملی‌گرایی و خواست تصمیم‌گیری سیاسی - اقتصادی، و بر تارک آن به دست‌گرفتن بهره‌برداری مستقیم از منابع نفتی، توسط مردم این سرزمین شاخص می‌شود. هرچند بسیاری از دستاوردهای این جنبش در زمینه‌های مشخصی از اندیشه و فرهنگ و هنر ارزشمندند، اما در زمینه سیاست به شکست می‌انجامد. جنبش آزادی‌خواه دیگر به انقلابی می‌انجامد که نظام سیاسی کشور را واژگون می‌کند، به استقرار نظامی جدید با ارزش‌ها و ملاک‌های متفاوتی در بسیاری از جنبه‌های حیات منجر می‌شود، و نیروی‌های دیگری در صحنه‌های سیاست و اقتصاد و فرهنگ و هنر را جایگزین آن پیشینیان می‌نماید. در

از انقلاب ۱۳۵۷ و آنچه در به وجود آمدن و دگرگونی‌های آن نقش داشته است را از زبان معماران بیشتر شناخته شده و درگیر در حیطه شکل‌دادن به سیمای شهری و تک‌بناهای جدید درون شهرهای عمده ایران بشناسانند.

هر یک از چهار کتاب بر سر آن است که نیم‌نگاهی هم بر دورنمای آینده معماری و شهرسازی در این سرزمین بیفکند.

علی کیافر

بهار هزار و سیصد و نود و شش خورشیدی

تهران وزن بیشتری دارند را در برمی‌گیرد و سرانجام جنبه‌های مختلفی از مقوله شهرسازی و سیمای شهری در این دوران، با محوریت چند دهه اخیر از نگاه پاره‌ای از شهرشناسان و شهرسازان را مطرح می‌کند.

کتاب دوم به شکل‌گیری معماری نوین ایران، ابعاد برجسته آن و روندی که در نیمه اول قرن کنونی پیموده نگاه می‌اندازد و نیز بر شناخت طراحان و معمارانی که چه در اندیشه و چه در تولید بر این معماری تأثیرگذار بوده‌اند و اندیشه‌ها و تمایلات آنان از زبان خود و هم‌حرفه‌ای‌هایشان می‌کوشد.

کتاب سوم و چهارم، تلاش می‌کنند معماری دهه‌های پس

”به کجای این شب تیره بیاویزم قبای ژنده خود را؟“

علی اسفندیاری، نیمای یوش

پیشگفتار

و ندانسته‌هایشان و توانایی‌ها و ناتوانی‌هایشان در امر آموزش، آن‌چه که من در سال‌های بعد آموختم و به کار بردم و به دست آوردم امکان نمی‌پذیرفت. آموزگاران چون امیک آبراهامیان، گیتی اعتماد، علی اولیا، جواد بانکی، مهرداد بصیری، بهمن پاک‌نیا، مجدالدین حاجی‌زاده، بهروز حبیبی، حسین ستایش، کامران سمیعی، احمد فرح‌بخش، مهدی کاظمی بیده‌ندی، رضا کسای، زاره گریگوریان، حسین موسوی، ایرج ناصحی، ستریک نظریان، فتانه نراقی - میرفندرسکی، پرویز وزیری، و دو تنی که افزون بر دوران دانشکده در ایران در سال‌های اخیر در خارج از کشور دوستان نزدیک من نیز بوده‌اند، حسین عمومی و شهرام مقبل. یاد و ارزش تک‌تک این آموزگاران همواره با من خواهد ماند. حاصل این پژوهش بیش از هشت سال را پیشکش می‌کنم به همسرم، ژینوس، که بیش از چهار دهه یار من در زندگی و همراهم در هر قدمی از راه رفته من بوده است. و به امید و آیدین پسرانمان، که معنای زندگی ما بوده‌اند، و شادی و موفقیت آنها، بالاترین آرزوهای ما.

با تشکر بسیار از ژیل‌ا صالح که با پشتکار و دقت کامل بخش عمده‌ای از گفتگوهای من با صاحبان دانش و اندیشه که در این چهار کتاب نقش و حضور دارند را از نوار پیاده کرد. افسوس که بسیار نماند تا نتیجه کار را که به آن فراوان علاقه داشت ببیند؛ پویا درویش که انتقال نوارها و فیلم‌های گفتگوها را برای تایپ به عهده گرفت؛ اکرم مدّاح که کار تایپ تمام نوشته‌ها را

تلاش من برای شناخت و شناساندن دگرگونی‌ها و ویژگی‌های معماری و شهرسازی ایران در یک قرن گذشته، بیش از هر هدف دیگر، ادای دین به سرزمینی است که وطن من بوده و خواهد بود، زادگاهی که پس از گذشت نزدیک به چهل سال دوری از آن، هنوز تاروپود وجود من به آن، با تمامی فرازونشیب‌هایش، وابسته است.

همچنین ادای احترام به تمام کسانی که وجودم به وجودشان بسته بوده است و به آنانی که در شکل‌گیری و پابندی من به اندیشیدن، و اندیشه را به کنش رساندن، نقش داشته‌اند، و آموختن و به‌کارگیری آموخته‌ها را در ذهن و جان من به یادگار گذارده‌اند: پدرم، دکتر علی‌اکبر کیافر، که نماد راستینی از صداقت، شرافت و درستکاری بود.

مادرم، مهین رادفر، که سرشار از مهر به دیگران و در رأس آن فرزندان خود و فرزندان فرزندانش بود و در زندگی نماد کاملی از گذشت و بخشش.

همه آموزگارانی که اشتیاق به خواندن، شنیدن، تفکر و تعقل و یادگیری و یاد دادن را در من پایه گذاردند، به‌ویژه آنانی که در زمان دانشجویی من در دانشکده معماری و شهرسازی در دانشگاه ملی ایران در نیمه نخستین دهه ۱۳۵۰، لوحه خام ذهن مرا با پایه و زبان معماری و شناخت معماهای شهر و شهرنشینی، و جنبه‌های دیگر یادگیری بنیان‌های طراحی و معماری، آشنا کردند و شکل دادند. بدون آن سال‌ها و آن آموزگاران، با تمام دانسته‌ها

با صبر و حوصله انجام داد؛ مرجان غفوری و یوسف بهدري، دو معمار جوان و مهربانی که اولی گفتگوی من با نادر اردلان را از انگلیسی به فارسی ترجمه کرد و دومی در گردآوری بخشی از عکسها به من یاری رساند، امیرحسین نیایی که طرحهای اولیه رو و پشت جلد کتاب را فراهم کرد، و حسین عمومی که به آگاهی من از تاریخ موسیقی علمی و نوین ایران و نخستین موسیقی دانان دوران جدید موسیقی ایران افزود.

سپاس ویژه دارم از پوریا مژده، معمار جوانی که بیش از سه سالی که از میانه انجام این پژوهش و گفتگوها با او آشنا شده‌ام تا پایان، یار و همراه من در بسیاری از مراحل مختلف پیشرفت کار بوده است. مهر بی دریغ او شامل گردآوری اطلاعات مربوط به سایت‌های معماری، کتاب‌ها و مقاله‌های چاپ شده در زمینه معماری و شهرسازی در ده سال گذشته، و فراهم کردن زیستنامه

(بیوگرافی) گفتگوشدگان بود. او همچنین بخش عمده‌ای از عکس‌های این مجموعه را فراهم و جمع‌آوری و در بسیار موارد دیگر مرا همراهی کرده است. دقت عمل، هوشمندی، و سرعت انجام کار او برایم پر ارزش و ستودنی است. همچنین عشق و علاقه او به انجام این پژوهش و تشویق‌های چندین باره او تاییدی شد برای لزوم و ادامه کاری که من به آن دست زده بودم. محبت‌های هر کدام از تمام آنانی که مرا در این مسیر یاری کردند را هیچ‌گاه فراموش نخواهم کرد. پوزش می‌خواهم اگر یاد و نام دیگرانی که در این راه به من یاری رساندند از حافظه‌ام پاک شده‌اند.

علی کیافر

لوس آنجلس، کالیفرنیا، ایالات متحده آمریکا

An Aperture to City Planning and Architecture in Iran A Centennial Experience

History, City Planning and Images of Cities in Modern Times
Volume 1

Ali A. Kiafar

کتاب حاضر نخستین مجلد از مجموعه‌ی چهار جلدی «نگاهی به دگرگونی‌های شهر، شهرسازی، سیمای شهرها و معماری ایران، در درازای زمانی نزدیک به یک قرن» است؛ دورانی که بیشتر با گفتمان مدرنیته تعریف شده است. در این دوران پیش و پس‌رفت‌های چشمگیر در گستره‌های اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و ناگزیر در ادب و فرهنگ و هنر که معماری و شهرسازی از زیرمجموعه‌های آنان هستند روی می‌دهد؛ و بناها، محله‌ها، شهرها و تفکرات گوناگون پشت طرح و ساخت آنان، شیوه‌ی برخورد حرفه‌مندان و سیاست‌گزاران و بهره‌گیری مردمان از فضاها، کالبدی دگرگونی‌های قابل تأملی را تجربه می‌کنند.

علی کیافر، معمار، شهرساز، و نویسنده‌ی این کتاب، نخست به شناساندن مدرنیته و تبیین ماهیت آن، مدرنیته ایرانی، ویژگی‌های جامعه، تفکر، سنت و هویت ایرانی در یک‌صد سال اخیر می‌پردازد، و پس از معرفی دیدگاه‌هایی از تاریخ شهر، شهرسازی و معماری در این دوران، جنبه‌های متفاوتی از مقوله‌ی شهرسازی و سیمای شهری، با محوریت چند دهه‌ی اخیر، از نگاه پاره‌ای از شهرشناسان و شهرسازان را پیش رو می‌گذارد.

ISBN: 978-600-6509-94-5

شهرسازی
و معماری
کتابخانه تخصصی هنر

9

786006 509945

اصالت و قیمت این کتاب فقط با هولوگرام اختصاصی «کتابکده کسری» تأیید می‌شود.